

RISEBERGA FÖRSTA SKOLA

När jag var nio år och bodde i norra Västergötland hörde jag första gången talas om *Riseberga*. Min mormor Therese berättade för mig att när hennes mormor Pernilla hade dött i Riseberga år 1893, så kunde inte hennes mor Olivia åka till begravningen eftersom hon snart skulle föda barn. Istället fick *Therese* 13 år och hennes syster *Ester* 11 år bege sig dit. De åkte tåg från Kristianstad till Ljungbyhed och därifrån gick de till en liten stuga inte långt från Riseberga kyrka. De hade en stor tung matkorg med sig till begravningen, för deras mormor var mycket fattig. Den lilla stugan som låg vid *Hallagården* bestod av ett rum och där låg den döda på en säng. Rummet hade deras *moster Emelie* klätt med lummer och strött hackat granris på golvet. Vidare berättade mormor att hennes mor Olivia hade tyckt mycket om att gå i skolan men det var inte så många dagar hon fick gå dit eftersom hon fick hjälpa till med försörjningen hemma. Skolan låg precis vid kyrkan och alla barnen gick i samma sal. En skolkamrat till henne som var lika fattig som hon, blev sen konstnär och åkte till Paris (*Nils Forsberg*).

När jag 20 år senare flyttade till Skåne var det till Riseberga jag åkte på min första utflykt. Pernillas lilla stuga fanns kvar men skolan var riven sedan många år. Genom mormors berättelse har dock skolhuset vid kyrkan varit så levande för mig, och efter några besök på kommunarkivet i Klippan har jag följande att berätta.

"Denna skola blef inrättad 1832. Invigd den 17 okt. och öppnad till undervisning den 2 nov. samma år af *Hans Albrecht Pripp* som var dess förste lärare och innehade denna befattning till 1837 då jag tillträdde." Detta står att läsa i den äldsta av skolans inskrivningsböcker av en av skolans första lärare *P Andersson-Anderberg* som tjänstgjorde med undantag av några år, fram till sin död 1868, c:a

30år. Skolan inrättades 10 år före folkskolestadgans tillkomst. Tidigare hade s.k. vandråde lärare med boken under armen verkat i bygden. *Ingel Forsberg* är en av de få man känner till. Han var också vaccinator. Enligt muntlig berättelse skänktes skolhuset till församlingen av ägaren till Ångaröd, kommerserrådet *Panthel*. Huset bestod av tjocka gråstensmurar och trägavlar och låg inklämt mellan landsvägen och kyrkogården. På byggnadens mitt fanns den gemensamma ingången för såväl lärare som elever. Barnen gingo till höger in i skolsalen och lärarfamiljen till vänster in i sin bostad. Skolsalen var avsedd för samtliga klasser som undervisades tillsammans. Eftersom läraren skulle sköta om alla klasserna brukade några av de mest försigkomna eleverna utses till monitörer d.v.s. leda läsningen i en mindre grupp. Detta kallades för lancaster- eller växelundervisningsmetoden. Man började kl.8 på morgonen med morgonbön och inspektion av händerna, sen satte de olika grupperna igång. Några var vid sandbänken och skrev bokstäver, andra hade högläsning och några bokstaverade. Det hela var som en surrande bikupa och mästern satt vid katedern och övervakade. Man ägnade sig på den tiden mest åt katekes och biblisk historia. Katekesen fick man lära sig utantill från pärm till pärm. I början var det lillkatekesen men snart utsträcktes det även till långkatekesen. "Allmogens barn lära vanligen att läsa rent innantill, båda läroböckerna utantill samt att skriva och räkna något", läser man 1832 i ett visitationsprotokoll. De båda läroböckerna var inga andra än lillkatekesen och biblisk historia. Senare fick man också lära sig en mängd psalmverser utantill. Straff för förseelser var på denna tiden hårda. Prygelstraff och s.k. skamstraff förekom ofta.

Innan Lunds folkskoleseminarium inrättades 1839 examinerade och antog kyrkoherden själv skolmästare. Undervisningen skedde efter en av pastorn uppsatt

skolordning. Skolgången före 1842 var ojämn. Barnen kom och gick som det passade dem och deras föräldrar. Undervisningen var ju frivillig. På en sockenstämma bestämdes det därför att varje skolbarn skulle besök skolan minst en månad om året och examen skulle hållas två gånger om året. Ett sådant beslut säger oss en del om dåtidens skolförhållande. Enl. dagboken var 16 barn inskrivna år 1832. Åldern var från 15 till 6 år. Efter 1842 ökar elevantalet och dess närvarodagar. De hade påsk- och pingstfrihet samt var helt lediga i augusti och sist på året var det julfrihet. När man slutar skolan för gott är man "utgången". Vitsorden varierar, "utgången som flitig och snäll, utgången fullkomlig, utgången ofullkomlig eller utgången utan tillåtelse" *Olivias* bror *Olof* är inskriven 1842 och utgången 1850. Under dessa 8 år var det vissa år då han var borta från skolan 6-7 månader. Skolkamrater med *Olof* var *Josefine* och *Esaias Timelin*. Fadern var v. pastor i Riseberga från 1832-1853. Farfadern var den från skånska bondeupproret kände *Petrus Timelin*. 1850 den 2/9 inskrevs i skolan torparsonen från Vässmantorp *Nils Forsberg* som finns i skoldagboken t.o.m. dec. 1860. Under denna tid börjar *Olivia* i skolan liksom syskonen *Tomas* och *Lovisa*.

Lärare Anderberg var även snickare och i sin bostad om två rum och kök använde han det ena rummet till snickarverkstad. Där tillverkade han bl.a. likkistor. Detta för att dryga ut sin lilla lön på 4 skilling banco i veckan för varje barn.

I en examenskatalog från åren 1864-1868 anger man hur många psalmverser man kan utantill och betygen skrivs med bokstäver som på vår tid. Inhyrespigan *Else i Vieröds son Sven*, 12 år gammal var skolans bästa elev. Han kunde 27 psalmverser, fattningsförmåga a, förstånd ab, stafning och rätläsning a, bibl. historia a, förklaringar a, välskrifning a och välläsning a.

I slutet av 1890-talet flyttade folkskolan till f.d. fattighuset. Där fanns gott om utrymme och man fick en skolträdgård och en särskild slöjdskolebyggnad med 10 st. hyvelbänkar. Läraren hette H. Löfdal. I det gamla huset fanns småskolan kvar. 11 andra skolor fanns nu runt om i socknen. 1935 revs det gamla skolhuset vid kyrkogårdsmuren, för att ge plats åt en bredare väg. Fotot är från år 1907 och lärarinnan hette *Anna Borgh* men namnen på barnen är obekant. Känner ni igen någon, så hör av er till redaktionen.

Annica Johnsson

